

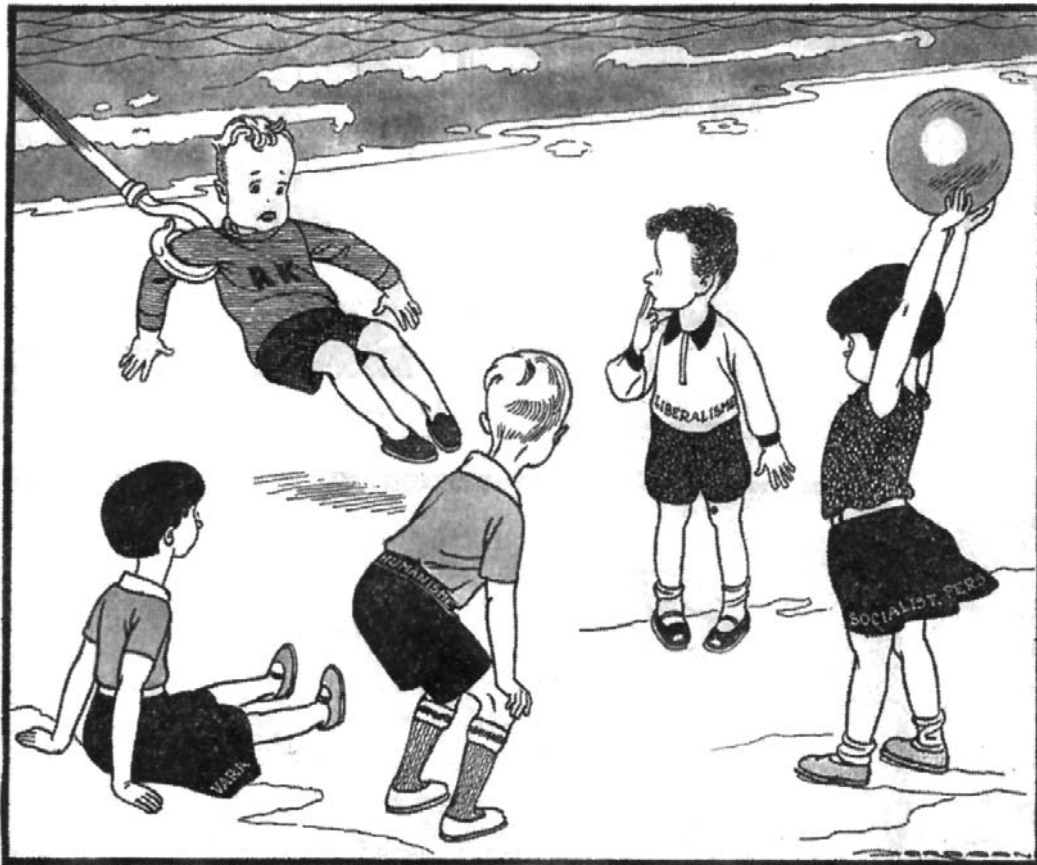
Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990: verzuiling, polarisatie en herwonnen consensus

bron 1

Een prent van L.J. Jordaan over het Bisschoppelijk Mandement van 1954

„Hij mag niet meedoen”

Toelichting:

Op de kleding van de kinderen staat (van links naar rechts): VARA, RK, Humanisme, Liberalisme, Socialist.(ische) pers.

De haak waarmee het RK jongetje wordt weggetrokken is de staf van een bisschop.

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

bron 2 *Uit een pamflet van Provo, 1966*

- 1 Het Witte Fietsenplan
- 2 Het is dus absoluut noodzakelijk dat minstens het centrum van Amsterdam (binnen de
- 3 grachtengordel) voor alle motorverkeer (auto's, brommers etc.) moet worden gesloten.(...)
- 4 Wij stellen voor dat de gemeente 20.000 witte fietsen aankoopt per jaar (kosten één
- 5 miljoen) ter uitbreiding van het openbaar vervoer, want deze Witte Fietsen zouden van
- 6 iedereen en van niemand moeten zijn. Binnen enige jaren zou het verkeersprobleem in het
- 7 centrum van de stad op deze wijze opgelost zijn.
- 8 Provo stelt vrijwilligers in de gelegenheid om als eerste stap op weg naar de 20.000 Witte
- 9 Fietsen per jaar, elke zaterdagavond om 12 uur hun fiets wit te laten verven bij het
- 10 Lieverdje op het Spui.

bron 3 *Een ingezonden brief in een jongerenblad uit de jaren zeventig*

- 1 ANTI ALLES!
- 2 Ik heb ontdekt, dat ouders zijn: anti-lange haren, anti-hoge sturen op je Puch, anti-capen,
- 3 anti-broek met voorsluiting voor 'n meisje, anti-alles wat maar met een beatgroepje te
- 4 maken heeft. Is het niet juist daarom dat we zo zijn? Want is het niet zo, dat we alles doen
- 5 en zijn waarvan ouders anti zijn? Ik ken genoeg meisjes, die 'n foto van Mick Jagger aan de
- 6 muur hebben hangen alleen om de reactie van pa en ma te horen. Eigenlijk zien de ouders
- 7 het veel erger dan dat het is, want wat doen de Sjorsen nou? Ze zitten bij elkaar in een
- 8 patatkraam, praten over de bandjes, hun idolen, drinken kola, roken een sigaret.
- 9 's Avonds gaan ze naar een club of dancing waar een beatband speelt. Dansen doen ze haast
- 10 niet, of het is shaken. Vervolgens gaan ze naar huis waar ze door een blauw aangelopen pa
- 11 worden ontvangen. Ze kruipen in bed en de volgende dag gaan ze weer gewoon naar school
- 12 of werk. Daarna zoeken ze de gezelligheid weer bij vrienden in de patatkraam omdat ze
- 13 thuis toch alleen maar horen dat ze naar de kapper moeten.

ALWINE K.

bron 4 *CDA-politicus Dries van Agt geeft in 1984 een interview aan de Haagse Post. Op de vraag of hij als minister-president veel plezier heeft beleefd aan de wekelijkse persconferenties, antwoordt Van Agt*

- 1 “Nee, dat was niet zo. Als dat zo leek ben ik daar blij om, want dan heb ik beter gespeeld
- 2 dan ik zelf dacht. Ik had bijna elke vrijdagavond – om het voorzichtig te zeggen – het land
- 3 erover in daar óók nog heen te moeten. Ik keek daar de hele dag tegenop. Het was toch al
- 4 een vermoeiende dag en dan moest je snel wat naar binnenschrokken en naar die lui toe. En
- 5 die zaten daar gereed om je bloed te drinken. Zo was het me wel te moede. Maar ja, je
- 6 maakt er wat van. Ook een beetje ter wille van die ene rechtvaardige te midden van de
- 7 negenennegentig anderen. Die moest ik wat bieden. Dat was vooral zo vanaf het moment
- 8 dat ik minister-president werd.”

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

Met de loep op Lancashire. Katoen en samenleving 1750-1850

bron 5

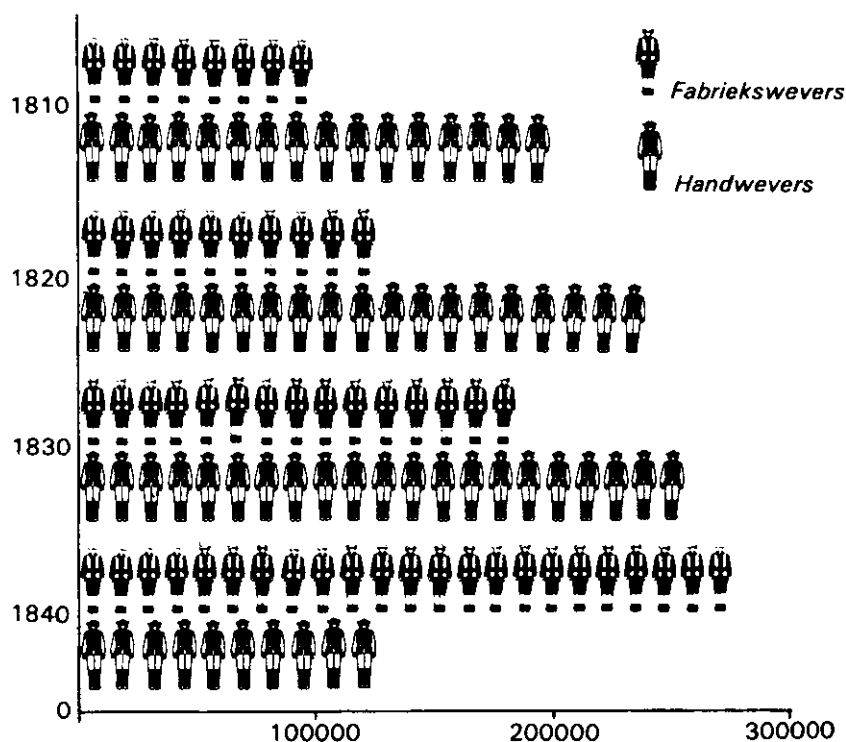
In dit verslag van de Factory Commission uit 1834 vertelt een handwever uit Bolton over de komst van arbeiders naar de spinnfabrieken in Lancashire

- 1 Vraag: Toen de spinnmachines kwamen werden de handspinners toen werkloos?
- 2 Antwoord: Nee, spinners waren toen erg schaars: gezinnen kwamen vanuit verschillende
- 3 plaatsen en leerden spinnen en de meesters lieten hele families aanrukken.
- 4 Vraag: U bent getuige geweest van de opkomst van de arbeidersklasse in deze streken; u
- 5 hebt deze in een tijd van enkele jaren zien groeien van niets tot een grote massa: hoe
- 6 werden de arbeiders gerekruteerd? Waaruit bestond de arbeidersklasse? Uit welke beroepen
- 7 kwamen de spinners?
- 8 Antwoord: Een groot deel kwam van het platteland; deels uit Wales, een groot deel uit
- 9 Ierland en uit Schotland. Mensen verlieten andere beroepen en kwamen spinnen in verband
- 10 met de hoge lonen. Ik denk aan schoenmakers die hun baan verlieten om te leren spinnen; ik
- 11 denk aan kleermakers; ik denk aan mijnwerkers, maar voor een nog groter deel waren het
- 12 landarbeiders die hun baan verlieten om te leren spinnen. Maar heel weinig wevers verlieten
- 13 destijds hun baan om te leren spinnen, maar zodra de wevers hun kinderen op een jongere
- 14 leeftijd in spinnfabrieken (*mills*) konden laten werken dan aan het weefgetouw, dan stuurden
- 15 ze hen naar de fabriek zo snel als dat kon. Veel weverskinderen belandden in de fabrieken
- 16 en leerden er spinnen; maar de laatste twaalf jaar hebben wevers vrijwel al hun kinderen
- 17 naar de fabrieken gestuurd omdat het handweven zo achteruit is gegaan.
- 18 Vraag: Hoort u nu nog steeds van mensen die hun baan verlaten om te leren spinnen?
- 19 Antwoord: Nee, de meesters nemen nu geen mensen meer van andere beroepen.
- 20 Vraag: Sinds wanneer is die instroom van volwassenen in de spinnerij gestopt?
- 21 Antwoord: Het stopte niet ineens, maar ik zou zeggen dat het vijftien of twintig jaar geleden
- 22 is gestopt.

bron 6

In onderstaand diagram worden de aantallen wevers in fabrieken en de aantallen wevers die met de hand katoenen stoffen weven in Engeland weergegeven

Handwevers en Fabriekswevers in de katoenproductie in Engeland, 1810-1840

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

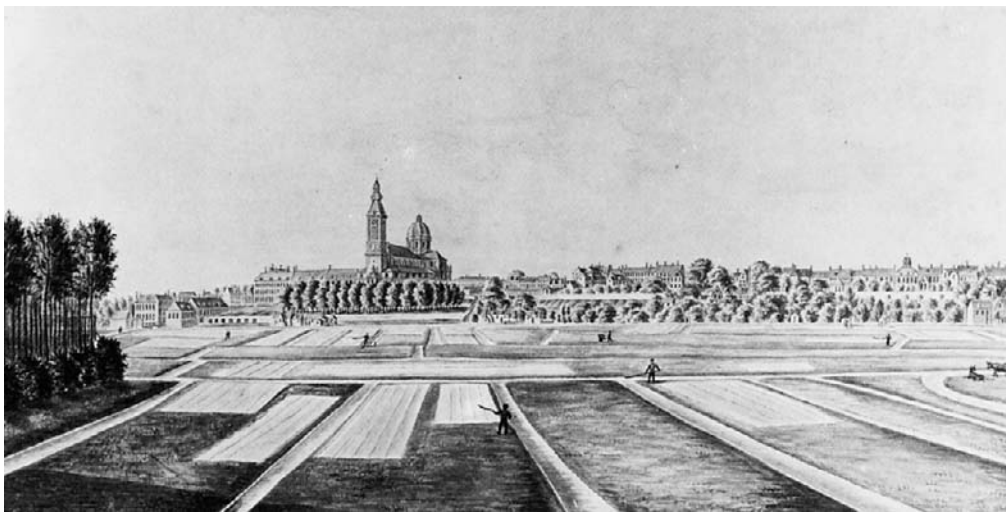
bron 7

In 1860 namen drie grote Twentse ondernemers in Oldenzaal het initiatief tot de bouw van een grote stoomspinnerij. In haar jaarverslag schreef de Twentse Kamer van Koophandel

- 1 Al geruime tijd heeft het denkbeeld in Twente wortel geschoten, dat het voor de uitbreiding
- 2 en instandhouding van de katoenindustrie nodig was meerdere spinnerijen te bouwen. Dat
- 3 denkbeeld werd sterker naarmate het aantal stoomweverijen toenam. Deze betrokken hun
- 4 garens als grondstof uit Engeland en het gevaar daarvan viel zelfs iedere oppervlakkige
- 5 waarnemer op. Ook de stijgende prijzen konden niet ontkend worden, evenmin als het feit
- 6 dat men met de stoffen, gemaakt van die duurdere garens, in Nederlands-Indië opnieuw met
- 7 de Engelse leveranciers moest concurreren.

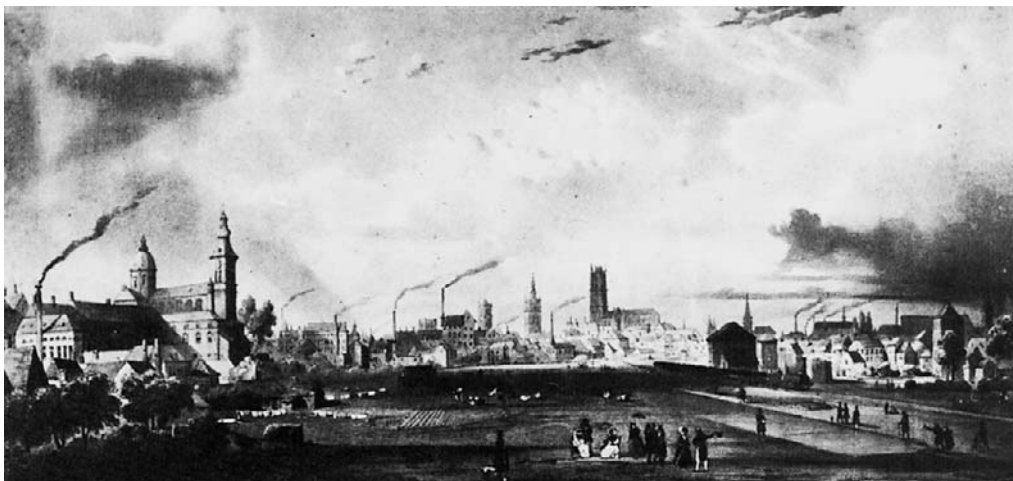
bron 8

Gezicht op Gent circa 1820. Op dit schilderij is goed zichtbaar hoe het linnen buiten de stad ligt te bleken

bron 9

Gezicht op Gent in 1837

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

bron 10

Uit een gedicht van de Vlaamse dichter Julius P. Vuylsteke (1836-1903)

Fabrieksgalmen

- 1 De jongen is op zijn tiende jaar;
- 2 Noch lezen, noch schrijven kan hij, voorwaar;
- 3 Maar vader wint weinig, en moeder is ziek;
- 4 Het kind moet dus mee, naar de fabriek.

- 5 Als draadjesmaker* wordt het geplaatst;
- 6 Te midden van 't werktuig, dat ronkt en dat raast;
- 7 'Ach vader, 't is hier zo benauwd ...'
- 8 "Let op!
- 9 of anders grijpen de riemen uw kop!"
- 10 'Mijn oog is zo moe; mijn hoofd is zo zwaar ...'
- 11 "Let op, of de tanden grijpen uw haar!"
- 12 'Ach vader, ik voel mijn armen verlammen.'
- 13 "Let op, of ze raken tussen de krammen!"

- 14 De vader gebiedt, het kind zwijgt stil:
- 15 welhaast wee weerklinkt een snerpende gil.
- 16 Bloed verft riemen en draden rood.
- 17 Het kind heeft geleden, het kind is ... dood.

* de taak van een 'draadjesmaker' bestond uit het in elkaar draaien van gebroken draden en het schoonhouden van de vloer onder de machines in de fabriek, kleine kinderen konden daar makkelijk onder kruipen.

bron 11

Uit het rapport van de burgemeester van Almelo aan de Staatscommissie van 1863, die een onderzoek doet naar kinderarbeid

- 1 Kinderarbeid in fabrieken leidt tot slapheid van lichaam en vroegtijdige dood. Daarnaast
- 2 leiden de kinderen onder dofheid van geest en stomtheid van zedelijk gevoel. En hoe kan
- 3 dit ook anders? De ouders kunnen in de eerste levensjaren van het kind er bijna niet voor
- 4 zorgen. Vermoeid van de eentonige, alleen maar mechanische arbeid keren ze afgemat naar
- 5 huis en kunnen het dan niet opbrengen zich met hun kind bezig te houden. Is het oud
- 6 genoeg geworden om naar school te gaan, dan wordt het door de ouders gedwongen op die
- 7 jonge leeftijd geest- en lichaamsdodende arbeid te verrichten om enige stuivers loon per
- 8 week naar huis te brengen.
- 9 Het ligt voor de hand dat door deze exploitatie de vier á vijfhonderd kinderen uit Almelo en
- 10 omgeving die in fabrieken werken geen verstandelijk of zedelijk onderwijs krijgen. Alle
- 11 pogingen van de gemeenteraad en van particulieren om een beetje onderwijs aan
- 12 fabriekskinderen te geven zijn mislukt door de onwil, de onkunde en vooral door de
- 13 lusteloosheid veroorzaakt door de vele en langdurige arbeid. De werkzaamheid en de zin
- 14 van de kinderen wordt niet zelden kunstmatig opgewekt door het toedienen van sterke
- 15 drank. Hieraan worden in Almelo door de fabrieksarbeiders juist duizenden guldens
- 16 verkwist.